

לעומת זאת יש בו פסוקים אחדים שאינם במקור העברי. עיני חז"ל לרחוק הביטו, וצפו כי ברבות הימים עתיד העם לזלזל בקדושת התנ"ך, בסמכו על התרגומים וכשתקטן הקדושה תתמעט השקידה על התורה. אולם כל מאמציהם לא הועילו והעם הוסיף להגות בתרגומים אף על פי שנשתבשו. וכאשר ראו זאת ר"א ור"י התירו לאונקלוס הגר לתרגם את התורה תחת השגחתם משום עת לעשות ל"ה הפרו תורתך.

טעם נכון, מעשי והגיוני היה גם לאסור לכתוב דברים שבע"פ, דברי תורה עמוקים ורחבים מני ים, בכל דור מתעוררות שאלות חדשות, ואי אפשר להכניס הכל לתוך הספר ולחתמו בלאו "לא תוסיפו", כן קמו בימי חכמי התלמוד כמה כתות דתיות, שעשו את התנ"ך בסיס לדעותיהן המוטעות ע"י באורים מסולפים כפי שקרה בימי רב סעדיה גאון, שמלמדי תינוקת שנטו אחר הקראים הורו את התנ"ך לפי באורי הכלבי מבלי להרגיש לפעמים את רעל הכפירה הצפון בהם. לפיכך אסרו לכתוב פרושים והוספות שבע"פ כדי שלא יגלו בהם פנים שלא כהלכה, והרוצה לעסוק בתורה והוא זקוק לפירושים שבע"פ, הולך אצל הרב ולומד מפיו. לבל ישתבשו הדברים בהמסרם מפה לפה, אמרו החכמים חייב אדם לומר בלשון רבו.

ד. תורת משה ושיטתה המוסרית.

תורת משה היא תורה עממית, המתחשבת עם צרכי הזמן, עם טבע האדם ויכלתו. לפעמים נאלצת התורה להקל מעט על חומר הדין בכדי להקל על שומריה.

רבים הם החוקרים המתחכמים לאמור, שהנביאים התנגדו לחוקי התורה, שאין בה מן האידיאלים הנשגבים של הנביאים. הם שאפו, למשל, לבטל את המלחמה וקוו לתור הזהב, לעת "וכתתו בני אדם חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות" והתורה התירה את המלחמה, אולם אלמלי

העמיקו החוקרים להבין את העניין היו מבדילים בין המוסר העליון ובין החוק השימושי. המוסר הנעלה יכול לדרוש מאת האדם אידיאלים עליונים, אף שאין רוב הצבור יכול לעמוד בהם, אבל החוק הצבורי מחויב להתחשב עם כל סוגי האנשים, עם סדר העולם הקיים ועם טבע האדם. על כן אי אפשר לאסור על פי החוק דבר שרבים להוטים אחריו. כלום אפשר לאסור את המלחמה בעת שהעמים טרם כתתו את חרבותם לאתים ועלולים להתנפל ולכבוש ארצות זרים? היתכן לאסור מלחמת-הגנה כאשר יעלה האויב? אולם גם בתוך החוקים הגשמיים הנתונים לכל אדם צפון מוסר נעלה מאד, אם התורה לא יכלה לבטל את המלחמה לגמרי היא המתיקה לפחות את מרירותה ועשתה אותה ליותר אנושית בכמה חוקים וגדרים. וכן נאמר "פן תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום (דברים כ' ו') היינו שנאסרה התקפה פתאומית על האויב. וכן הלאה: ואם לא תשלים עמך... והכית כל זכרה לפי חרב (שם כ' י"ב י"ג) ולא את הנשים והטף כמעשה העמים. "ודברו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית... מי האיש הירא ורך-הלבב ילך וישוב לביתו" (שם כ' ה' ח') היכן נשמע חוק הומני כזה אף אצל הנאורים? בזמננו, זמן הציביליזציה, הולך החייל למלחמה למות או להשאר בעל מום ואינבליד לכל ימי חייו ומאומה לא ישא בידו בעמלו ובחרף נפשו משלל המלחמה, ואם החייל יעמוד ויאמר שלפי מצפוננו לא יוכל לשפוך דם אדם, הרי מענישים אותו בכל חומר הדין; ולפי מנהגי היהודים הקדמונים, בזו אנשי החיל את שלל המלחמה וחלקוהו מחצה להם ומחצה לעם. אף על פי כן ירדה התורה לסוף דעתו של האדם, ונתנה את הברירה בידו. יש שממונו חביב עליו מגופו והוא מסתכן ללכת במדבריות ובכל מקום סכנה כדי להרויח כסף, ואדם כזה ילך גם למלחמה עם כל סכנותיה כדי לשלול שלל, אבל ישנם גם אנשים, שגופם חביב עליהם מממונם או מצפונם לא יתן להם לשפוך דם, בשבילם חקקה התורה חוקים של הקלה למען – ימצאו אמתלא לשוב לביתם.

יש להדגיש, כי אין רוח התורה והנביאים נוחה כלל משלל המלחמה. למשל, הנביא אומר "וחולק שללך בקרבך" (זכריה י"ד א') היינו שהנביא

אינו מתיר את השלל אלא מפני שהוא שללך, השייך לך, כי העמים האלו שללו ממך אולי יותר משאת לוקחת מהם, והתורה אמרה "ואכלת שלל אויביך" (דברים כו י"ד) שלל האויב אף שאינו "שללך" כשלל האמורי והכנעני, כי לא יכלה לאסור ביזת כל הערים הנכבשות, דבר שהוא נגד טבע האדם. בלי ספק יעברו היהודים על האיסור, כמעשה עכן ביריחו, ועבירה גוררת עבירה, ויעברו גם על חוקים אחרים. אולם בספור קורות אברהם מפורש כי ראוי לבנים לעשות מעשה אבות שאמר אם מחוט נעז שרוך נעל, ואם אקח מכל אשר לך (בראשית י"ד כ"ג) בזה רמזה לפרוש עצמו מן השלל שהוא גזל.

במקום שתנאי החיים אינם מפריעים התרוממה באמת התורה לגובה אותן השאיפות האידיאליות של הנביאים, ככתוב: "ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך ... ללכת בכל דרכיו" ... מה הוא ארך אפים אתה כן, מה הוא רחום וחנון אף כלפי החוטאים. אף אתה כן. לא תקום ולא תטור את בני עמך ואהבת לרעך כמוך (ויקרא י"ט י"ח) גם אם חטא לפניך. בסוציולוגיה רבו, כידוע, ניגודי הזכויות והחובות של הכלל והפרט וניגודי המעמד, אולם בתורה אין הבדל בין האני הכללי והפרטי ובין המעמדות. עשיר ורש, גבר ואשה, אורח וגר כולם שוים בחובות ובזכויות חוקה אחת ומשפט אחד לאורח ולגר. המלה "אורח" כוללת כל סוגי בני-אדם, ברם הואיל ובחיים המעשיים אי אפשר שלא תפגענה זכויות הפרט בזכויות הכלל, ישנן הגבלות גם בחוקי התורה.

רבים האומרים שחוקי התורה מעמידים את האשה על מדרגה פחותה מזו של הגבר. האב מוכר את בתו לאמה ומקבל כסף קדושה זכות שאין לו על הבן; הבת אינה יורשת עם האחים, וכדומה. אולם יש כאן טעות בכוונת התורה. אם נאמר, שטעם החוקים האלה הוא מצבה הירוד של האשה בעיני התורה, למה נשללה מאת האב הזכות למכור את בתו כשהיא בוגרת? ולמה לא נשללה מאת הבת זכות הירושה באין לה אחים? הרי נאמר איש כי ימות ובין אין לו, והעברתם את נחלתו לבתו (במדבר כ"ז ח') מכאן, שהחוקים הנוגעים לאשה ניתנו לטובתה. התורה שקדה על תקנות בנות ישראל וחפצה לתת את האפשרות לבנות עניות להנשא גם לעשירים

ואמידים לטובתן, ועל כן נתנה רשות לאב למכרן כי מצוה על האדון או על בנו ליעד את שפחתו העברית; לפיכך „אם רעה בעיני אדוניה, אשר לא יעדה.. ויצאה חנם אין כסף“ (שמות כ"א ח' י"א) כי המטרה העיקרית של המכירה היא היעוד, ומטעם זה אסור למכרה לקרובים, שאסור להם ליעדה לאשה (קדושין י"ח ב'). כמו כן יש למצוא טעם מספיק להבדל זכויותיו של האב בקידושי הבן והבת. האשה אי אפשר לה להתגרש בלי רצון בעלה ואינה יכולה להנשא לשני גברים ביחד: ועל כן בקטנותה, כל זמן שלא בגר שכלה להבחין מי האיש ההגון לה, מסרה התורה את הזכות להשיאה לאביה כי הוא ודאי ישקוד למען טובתה ולא יתננה לבעל גרוע. לא כן הבן הוא רשאי להתחתן גם טרם שבגר, ואם הזוג לא יעלה יפה יוכל לגרשה או לשאת עליה אשה אחרת בגלל האפשרות לקחת כמה נשים שללה התורה את זכות הירושה מן הבנות לבל יתרכזו נכסי הנחלות ביד איש אחד ע"י רבוי נשיו.

נגד ריכוז הנכסים אצל יחידים קבעה התורה כמה חוקים, כידוע נחלקה הארץ לפי המשפחות ומספר הגלגולת, ולא תמכר לצמיתות (ויקרא כ"ה ב' ג') כדי שכל איש יחזיק בנחלת אבותיו, ולא רק כטענת ראשי האבות ממשפחות בני יוסף, „ונגרעה נחלתן מנחלת אבותינו“ (במדבר ל"ו ג'). גם צבירת הרכוש בידי יחידים עלולה להגדיל את תאוות הניצול של עמל אחרים ולהרבות את הפרולטריון, כי מצוקת חוסר הלחם והתחרות בין העובדים יגרו בלב נותני-עבודה את התשוקה לנצלם: מה שאין כן אם יהיה לכל אדם מישראל משק-עזר מנחלה קבועה לא יתן לנצל את עצמו, ויתמעט כח העושים.

לפי האמור לעיל, שקדה התורה על תקנת האשה. לפי זה יש לבאר את המשנה (כתובות ע"ח א') „האשה שנפלה לה נכסים.. נפלה לה משנשאת, אלו ואלו מודים שאם מכרה ונתנה שהבעל מוציא מיד הלקוחות.. אמר להם על החדשים אנו בוששים“.. ובאמת אין להתביש בחוק זה, כי גם החכמים נתכוונו לטובתה של האשה ויש לפעמים, שהאשה אוהבת את בעלה, והוא אינו אוהבה, ואם היא תוכל למכור את נכסיה מכירה קיימת ותמסור את הכסף לבעלה, ילך רכושה לטמיון, ואם יגרשנה אחרי כן תצא נקיה

מנכסיה, בלי שדה בלי כסף ועל כן אמרו החכמים, כל אין מכירתה קיימת וגם הבעל אינו רשאי למכור את נכסי אשתו, ואם יגרשנה תשאר לפחות הנחלה בידה ויהיה לה מקור לפרנסתה.

הרצתי את הדברים לפני מלומדים, ואחד מהם שאלני: הלא גם לדבריו פגעה התורה בזכות האשה? כי למה עלתה הגבלת הנשואין בחלקה של האשה ולא של האיש? תהיה האשה רשאית להנשא לגברים רבים ויאסר על הגבר לשאת נשים רבים וזכות הירושה תנתן רק לה ולא לאיש? על זה יש להשיב; מלבד הכעור שברבוי הבעלים והתוצאות הרעות מקנאת גבר הכרוכות בזה נוכל לבוא לידי עוות הדין. במקרה שהאשה מנחילה לבנה מכח זכותה יהיה ידוע אמנם, כי יורשה בנה הוא; אבל במקרה שהאיש מנחיל לבנו ויש לאשה בעלים רבים איך נברר מי בנו? הרי כל אחד מבניה יוכל לטעון, כי הוא בנו של המנחיל ולו משפט הירושה. ואם ישאל השואל: איך נשלים כאן בין צרכי הכלל והפרט? הרי לפי שיטת התורה חוקה אחת ומשפט אחד לכל האזרחים, ומדוע שללה מצד אחד זכות ירושה מאת הבנות לטובת הצבור. כדי למנוע ריכוז הנכסים אצל היחידים ושללה מן הצד השני זכות האשה להנשא לגברים רבים לטובת הפרט, כדי לברר מי הוא יורש הבעל? והרי גם זכות הבכור לרשת פי שנים היא נגד העקרון של מניעת ריכוז הנכסים ביד אחד, ויש כאן ביכור טובת הפרט על טובת הכלל. ויש להשיב, כי את השאלה המסובכת של זכויות הכלל והפרט פתרה התורה בדרך פשרה לפי הצרכים המעשיים, אם זכות הכלל נעשית פריבילגיה מצויה תמיד ולוחצת את הפרט, אז מחויב הכלל לוותר על זכותו לטובת היחיד; אבל אם הפריבילגיה של הכלל פוגעת בזכויות הפרט רק לעתים רחוקות אז יוותר הפרט על זכויותיו. ועל כן ירושת הבנות בין האחים שהוא דבר שכיח ומצוי תמיד ופוגע בזכויות הכלל על ידי ריכוז הנכסים, חל עליהן החוב לוותר על זכותן; אבל ירושת הבכור פי שנים, אינם שכיחים כל כך, ועל כן מחויב הכלל לוותר על זכותו לטובת הפרט. בדיני האזרח והגר לא נטתה התורה משיטתה הדימוקרטית, הנותנת חוקה אחת ומשפט אחד לשניהם. נאמר "כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" (ויקרא כ"ה ל"ה) וכן לא תונו איש את

עמיתו (שם כ"ה י"ז) כתוב גם בגר "וכי יגור אתך גר.. לא תונו אותו"
(שם י"ט כ"ג).

בענין קניית העבדים הבדילה אמנם התורה בין העבריים ושאר העמים,
אצל העברי כתוב "כי עבדי הם לא ימכרו ממכרת עבד מאת הגוים אשר
סביבותיכם מהם תקנו עבד ואמה" (שם כ"ח מ"ב מ"ד). אולם לא לטובת
האזרח ולטובת הכלל התירה התורה קניית עבדים מן הגוים כי אם לטובת
העבדים עצמם לבל יפלו בידי קונים מן הגוים, ויורע גורלם שבעתים.
התורה היא תורת חיים ולטובת החיים מותרת היא על כל החוקים
והאידיאלים והשאיפות למען למען הצל נפש אחת ממות כ"ש "וחי בהם" לפי
חוקי העבדים של העמים הקדמונים קשים ומרים היו חיי העבד ללא נשוא,
עד שקשה לשער כי האדם עלול להגיע לידי אכזריות כזו שהראה ביחס
לעבדיו. לעומת זאת קבעה התורה חוקים הומניים לעבדים. נאמר, וכי יכה
איש את עין עבדו או את עין אמתו... ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל
לחפשי ישלחנו (שמות כ"א כ"ו כ"ז). מתוך כך פחד האדון אף להכותו פן
יעשה בו מום ויצא לחירות. ואם הרג האדון את עבדו "נקום ינקם" (שם
כ"א כ') נפש תחת נפש, ואל יטען הטוען: הרי נאמר: "אך אם יום או יומים
יקום לא יוקם כי כספו הוא" (שם) בעוד שהמכה עבד עברי ומת אחר ימים
רבים יומת הרוצח. לפי הבטוי "כי כספו הוא" אפשר לטעות ולחשוב כי
התורה חושבת את העבד הכנעני לבהמתו של האדון, והוא רשאי לעשות בו
כחפצו, אולם באמת יש כאן כוונה אחרת, להבדיל בין מזיד לשוגג, כדין
החפשי, הרי במקרה זה "כי יכה את עבדו ומת" יש ספק אם במזיד הרגו,
כדרך העמים הקדמונים, או נתכוון רק לענשו והוא מת בשגגה שיצאה מלפני
השליט, כי האדם חס על ממונו ולא יאבד את עבדו בידים. ועל כן מסרה
לנו התורה סימן מובהק זה, אם מת תחת ידו משמע כי רוצח הוא "נקום
ינקם" אבל אם יום או יומים יעמוד אחר המכות לא יומת האדון "כי כספו
הוא" ובוודאי אדם חס על ממנו, ולא נתכוון להרגו. מה שאין כן העבד
העברי שאינו כספו ורק שכיר הוא וע"כ יומת האדון בכל אופן.

בארץ פרס נמצאו חוקי המורבי. לפי דעת החוקרים הוא אמרפל
מלך שנער שחי בימי אברהם אבינו. החוקרים הללו מדמים את חוקי

העבדים שבתורת משה לחוקי המורבי, ומוצאים כי משה או בני ישראל
שנכנסו לא"י למדו אותם מפי הכנענים, שהשפעת הבבלים היתה גדולה
עליהם. אולם החוקר שהאמת נר לרגליו, אינו מביט על הקליפה החיצונית,
אלא על התוך והגרעין הצפון בה. כשמדמים הופעות היסטוריות זו לזו יש
להעמיק ולהבין את התוכן הפנימי שבהן. כדי לעמוד על ההבדל שביניהן,
ובענין העבדות רחוקות השקפות המחוקק הבבלי ותורת משה זו מזו כרחוק
מזרח ממערב בחוקי המורבי חסר החוק "אם יכה איש את עין עבדו ואמתו"
או "כי יפיל שינו או שן אמתו", וגם נעדר בהם "לא תסגיר עבד אל
אדוניו". לעומת זאת אין בתורה החוק של המורבי האומר, כי אם יכה איש
את עבדו של איש אחר או ישבור את עצמותיו ישלם חצי מחירו. כן נאמר
בחוקי המורבי כי יקח איש אשה והיא תתן את שפחתה לבעלה לאשה, ותקל
גבירתה בעיניה לא ימכרנה בכסף, לעבדות תשוב כאחת השפחות. לפי תורת
משה אין לאשה רשות זו וגם הבעל אסור לקחתה לאשה, אבל יש דומה
לזה "כי תצא למלחמה על אויבך וראית בשביה אשת תואר וחשקת
בה ולקחת לך לאשה (דברים כ"א א"א י"ד) מובן ששחררה תחלה, ולדעת
חז"ל ישראל שנשא שפחתו היא משוחררת. "והיה אם לא חפצת בה לא
תתעמר בה ומכור לא תמכרנה בכסף". לכאורה דומים שני החוקים זה לזה,
אולם באמת יש ביניהם מרחק רב. כוונת המחוקק באמרו לא תתעמר בה
תחת אשר עניתה, יען עשותך שלא כהוגן שעניתה ע"כ ענשך שלא תכבשה
לעבדות ומרעה יצא טובה שניצלה נפש אחת מעבדות עולם. נתברר
שבחוקי המורבי אין חוק של עונש על האדון נגד עבדו, ואין שום עילה
וסיבה, שיוכל העבד להשתחרר, כי העבד נחשב אצל המורבי כבהמתו והוא
רשאי לעשות בו כחפצו ואף לרצחו. בתורת משה אין חוק אם איש אחר
יחבול את עבד של רעהו, כי אין הבדל בין העבד והחפשי, כמשנה (ב"ק
פ"ח ג') החובל בעבד כנעני של אחרים חייב בכנולם, כחובל באיש חפשי
יש גם כמה עילות וסיבות שיאפשרו לעבד להשתחרר. פרטים אלה
מבליטים לעינינו את ההבדל הגדול שבין שתי ההשקפות המוסריות של
שני המחוקקים. משה המחוקק האידיאלי, מתאמץ למצוא דרכים
ותחבולות איך לבטל את העבדות ולמעט רעתה, כי לא הודה בשום הבדל

גזעי ומעמדי בין בני אדם, הוא משחרר את העבד הכנעני בעד כל סיבה קטנה, ועומד להציל את בנות מדין מיד עושקיהן, אף שהן בנות עם אחר והמורבי השתדל, להיפך, לחזק ולקיים את העבדות עד עולם, כי העבד נחשב אצלו כשורו וחמורן של האדון.

דוגמא אחרת למוסר הפגום ואכזריות-הלב שבחוקי המורבי נמצא בדין אחר. נאמר בהם, אם איש היה במלחמה והלכה אשתו לבית איש אחר ופרנסה, ואחרי כן שב מן המלחמה ותובע את אשתו אם לא השאיר בביתו בצאתו למערכה כדי פרנסתה, תהא האשה לאיש הזר שפרנסה. היתכן פסק-דין בלתי אנושי כזה בתורת משה? הרי אותו החייל המסכן והעני חרף נפשו בעד המולדת, וזה שכרו בשובו הביתה חי, שיגזלו את אשתו ויתנוה לעשיר, שישב שקט בביתו ועגב על נשים זרות? כמה רחוקה הקשחת-לב כזו ממוסר התורה, המצווה, "ועשית הישר והטוב בעיני ה'" (דברים ו' י"ח) ולא בעיני האדם העלול לכל מיני תהפוכות.

דעה זו, שהיהודים למדו מתורת המורבי הם דברי הפרופ' קיטל המוכיח שס' שמות הוא ספר קדמון, כי ספר זה נכתב בתקופת השלטון הבבלי, בעת שהשפעה הבבלית היתה חזקה עוד על הכנענים, והם התנהגו עפ"י חוקי המורבי, ומשה או היהודים שנכנסו לארץ כנען קבעו את התורה לפי חוקי הכנענים. למה לו ללכת סחור סחור הרי ישנה לפני חוקר זה דרך קצרה, להגיד כי הואיל והגזע העברי מוצאו מבבל הכיר לכתחילה את חוקי המורבי, והם השפיעו על תורת משה, כמו שנראה ממנהגי אברהם, שרה והגר? אולם מתוך הוכחה כזו היה מודה בהתפתחותה הדתית המיוחדת לגזע העברי, דבר שאין דעתו נוחה הימנו. ועל כן עמד והכניס את יד הכנענים באמצע. ברם קיטל שכח, כי הוא עצמו מביא כתובת של הכנענים, המעידה ששברו כל הפסילים והאלילים הבבליים כדי להכחיד מן הארץ כל זכר מתרבות הבבלים.

אולם באמת אין דמיון בין חוקי המורבי לתורת משה גם הספור על אברהם ושרה, שלפי ההשקפה השטחית התנהגו לפי חוקי המורבי, מעיד באמת את ההפך. כתוב ותאמר שרה אל אברהם... בא נא אל שפחתי, אולי אבנה ממנה... ותרא כי הרתה ותקל גבירתה בעיניה (בראשית ט"ז כ"ה)

הרי לפי חוקי המורבי צריך היה אברהם להשיב את השפחה לעבדות, והוא לא כן עשה והוסיף להחזיקה לאשה. גם המשך הספור אינו מתאים לחוקי המורבי שאם ילדה השפחה בן לאדוניה והוא חשבו לבן לו, חלק כחלק יורש עם בני האדון בנחלתו אחרי מותו; והרי אברהם הכיר את ישמעאל לבן לו ככתוב "וירע הדבר מאד בעיני אברהם על אודות בנו" (בראשית כ"א י"א) וכן לו ישמעאל יחיה לפניך (שם י"ז) ואעפ"כ אמרה שרה לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני.. כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (שם כ"א). ודרך אגב: חוקי המורבי לא שלטו עוד בתקופה ההיא לא רק בארץ כנען, אלא אף לא בארם נהרים, הרי לפי חוקי המורבי אם יש לאדון בנים מאשתו אסור לו לקחת את שפחתה לאשה; ויעקב שהיו לו בנים מנשיו לקח בכל זאת שפחותיהן לנשים ולבן לא יכול להפריע לו מעשות כן על פי חוקי המדינה.

הנבואה והדיפלומטיה

החוקרים המבקרים את כתבי-הקודש מכחישים את הכח המיוחד של הנבואה בישראל להגיד עתידות ולראות את המאורעות בראש. לפי דבריהם היו הנביאים רק דיפלומטים נבונים. לפי המצב הפוליטי וכחות העמים שכניהם חזו מראש מי ינצח ויפליח. אולם הדיפלומטיה כידוע אינה מצליחה תמיד בחשבונותיה. לפעמים היא כורה שוחה לעצמה ותביא שואה על עמה; בעוד שנביאי ישראל וחוזיו הצליחו תמיד לראות נכוחה מראש, ולא נפל דבר מדבריהם ארצה. ד"ר ברנפלד הרואה בנביאים דיפלומטים רגילים, המציא תשובה פשוטה כדי לישב את הפלא ואמר, כי רק הנבואות שנתקיימו נכתבו ואלה שלא נתקיימו עברו עליהם בשתיקה. ברם הרי הנבואות נאמרו ונכתבו כמה דורות לפני המאורעות טרם שידעו אם הן עתידות להתקיים. ישעיה עומד ומנבא, "והיתה בבל... תפארת גאון כשדים, כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה, לא תשב לנצח ולא תשכון עד דור ודור" (ישעיה י"ג י"ט-כ') וכן ושבתי את ישובת מצרים... והיו שם ממלכה שפלה, מן הממלכות תהיה שפלה ולא תתנשא עוד על הגוים" (יחזקאל כ"ט י"ד). כמו כן הנבואות